

TÓBIÁS KRISZTIÁN

Mindennapi lábbelinkről

szülőföldem

TÓBIÁS KRISZTIÁN (1978) Balatonfüred

Már lassan három éve, hogy nem tudok szabadulni tőle. Este lefekszem, feleségem az ágyban, gyerekek szintúgy, és a fejemben itt ez a..., amivel nem tudok mit kezdeni. Zavar.

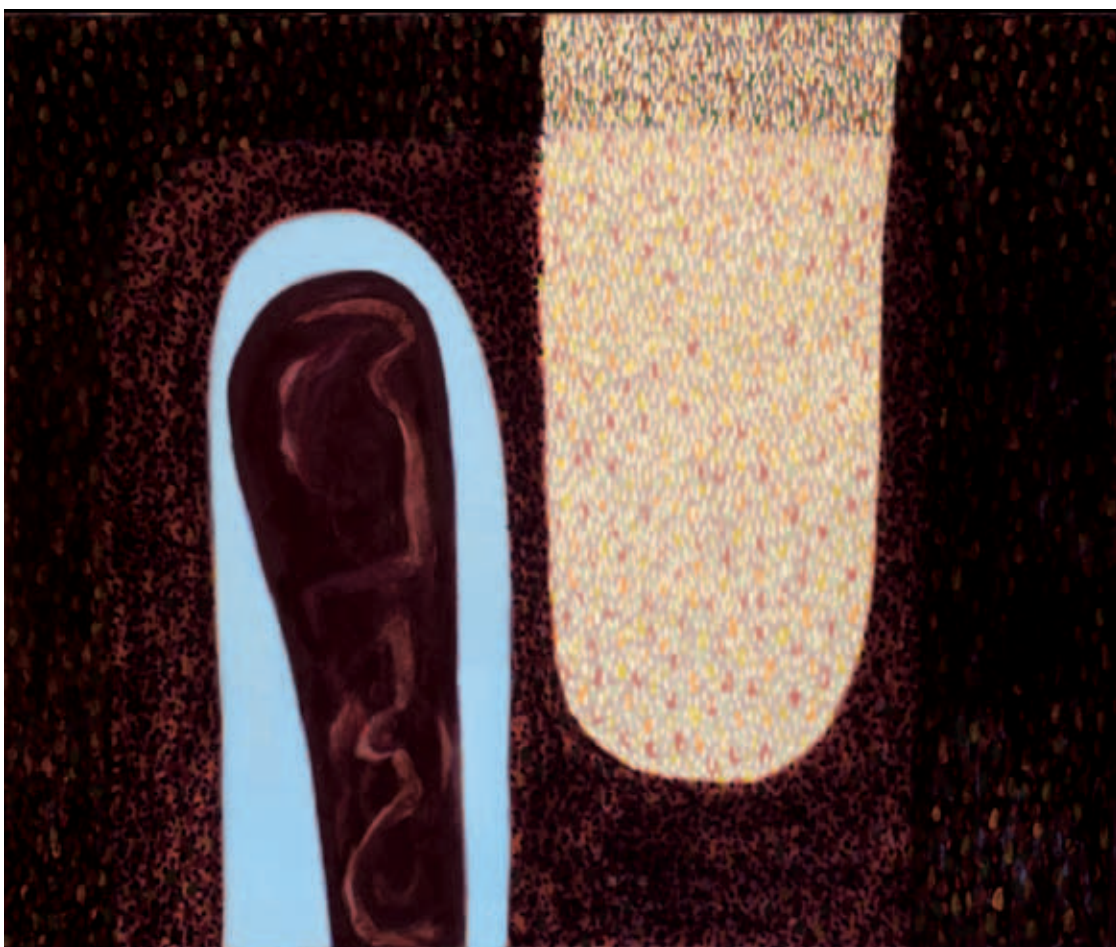
Az egész Jovánovicsal kezdődött. Tavalyelőtt, a balatonfüredi tárlatán. A galéria lépcsői nyikorogtak. Rendületlenül. Hazádnak. Nyikorogtak egykor Vaszary Kolos hercegprímás papi bársonymokaszinja alatt, és nyikorogtak később a vazelinzagú orosz csizmák alatt is. A szű mindeközben csak diszkréten sercegett. Rendületlenül stb. A lépcsőnek sem mindegy. Gondolt erre valaha valaki, hogy a lépcsőnek sem lehet mindegy, ki és miben tapos rá? Nem mintha érezne bármit is, nem kell túltolni az egészséget, de mégis, kell hogy legyen valami esztétikai idegháló, ami falakon, fűvön, betonon és így a lépcsőlapokon is tapad, láthatatlanul. A Védákban írnak valami hasonlóról. A nagy közös szatyor (?), amiben együtt lötyögünk, mint kisállat-kereskedésből hazauton a guppik, a nagy világegyetemben. A lépcső azért teremtett, hogy tapossák, koptassák, megbotoljanak benne, szidják, de nem mindegy, ki, mikor és hogyan. Csak képzeljük el nagyapámat, kerti gumicsizmájában, amiben a kertben szokott volt ásni, kapálni, amint rálép egy ilyen fényesre csiszolt, tisztára súrolt tölgy lépcsőlapra. Nem lépett volna rá, vasárnapi ünneplőben, fekete öltönyben, cipőben talán, de azért csak képzeljük el, hogy mégis. Látványában tudna fájni, ahogy a fekete, traktorgumi-tapintású csizma ránehezedik a lakkozott, fényezett tölgylapra. A szű is elnémulna. Megszűnne a homok(forgács)óra és vele együtt az idő monoton, diszkrét sercegeése is. Nem mindegy, de most elegáns lábbelik érintik alig, szinte csak leheletnyit, libegnek teremről teremre, majd az emeletre fel. Óvatos, halk körömcipők finom koppanásai visszhangzanak a folyosón. Felsétáltunk, nyikorogtunk mi is, kortársak, empatikusan.

Jovánovics György Kicsiny Balázs koncepciója alapján készített installációja, az emeleti ajtó mellett balra, egy öltönyös, nyakkendő férfi torzó, szemére kötözve két hatalmas cipő. Lehetne akár bányászbakancs is, de nem, ez egy pár használt, vásott talpú cipő. Még sohasem láttam bányászbakancsot, lévén alföldi, ahol közel s távol nincs mit bányászni, csak a végtelen kukoricatáblák, búzamezők, legelők és egyéb, szokásos, romantikusnak vélt alföldi dolgok. Kárókatonák, bölömbikák, a lapályon békák, csíborok a pocsolyákban. Mindenki abból él, rakja össze a valóságot, amit magával hoz, összegyűjtöget, zsebre dug az évek során. Volt valaha a falu (Csóka) mellett egy domb (Kremenyák), látványában már inkább hegy, ha a mezőt mint blondelkeretet képzeljük köré, amit a századelőn Móra Ferenc ázott szét, több évezrednyi régészeti lelettel gazdagítva a szegedi múzeumot, de ennek semmi köze a bányászathoz. És már nincs is. És ez egy pár cipő.

Ez az installáció zavar engem már három éve. És ha zavar, az jó. Feltett egy kérdést, amit meg kell válaszolni, ha török, ha szakad. Nem úgy, mint a Pietának kalapáccsal nekifeszülő Tóth László geológus, T. Orbán Ottó (egyik) valóságból átemelt mesefigurája, de mégis, valahogy bele kell nézni, látni. Itt most boncolni kell. Késsel, villával, ami épp a kezünk ügyébe akad. Szike ritkán akad. Geológuskalapács még ritkábban. Oké, adott egy zakós, nyakkendő

ROMVÁRI MÁRTON, *Ellenpár*, 2004; *Másik kapu*, 2004

ROMVÁRI MÁRTON, Rétegek III., 2005; Rétegek I., 2005

figura és adott egy pár cipő. Esztétikai kérdésekkel, válaszokkal viszont nem sokra megyünk. Nem szép. A cipőtalp csak addig szép, amíg új. Csak abban a pillanatban, amikor megszületik, amíg még semmit sem lát, hall, levegő sem érinti. Mint a szülőházban a csecsemő, aki még épp hogy megszületett, fekszik a hátán, pislog a plafon nagy fehér végtelenjébe, de még nem sok vizet zavar. Használat előtt, amikor még sima a bőrtalp. Mennyi munka és kínlódás, míg tükörsimára csiszolják ezeket a talpakat, majd az első alkalommal, hogy felhúzzuk a lábunkra, kopni kezd, bemattul, karcolódik. Már a cipőbolt fényes padlólapján. Ez a cipő láthatóan nem új. Nézzük a fixált, kimerevített cselekménykockát. Ez a fickó, zakójáról, nyakkendőjéről vélhetően úriember, belebámul a cipőjébe. Vagy esetleg erőszakkal az arcára kötötték a cipőt. Elképzelhető, hogy erőszakkal összekötöznek magunkkal, és nincs mit tenni. Önmagunkkal összekötve, egymásba préselődve vagyunk kénytelenek élni. Vagy csak belebámul. Most őszintén, eszébe jutott valakinek is belebámulni a cipőjébe? Apró kavicsokat felkutatni, bélést igazítani nem számít. Belebámulni csak azért, hogy meglássuk, mi is történik ott. Szűkebb pátriánkban, amit mezítelen lábbal tapodunk időnk kezdete óta. Ahová beleizzadtuk eddigi mindennapinkat. De legalább ennyire elképzelhetetlen, hogy valaki büntetésből, heccből cipőt kötöz felebarátja ábrázatára.

Az elmúlt négy évtizedben az egyetlen, amit mindig a magaménak tudhattam, a cipőm. Szinte beleszülettem ebbe a cipőbe. Benne van otthonom, hazám, szülőföldem, minden. Bakancsot elvből nem, vagy csak nagyon ritkán, ha már erősen havazik, hordok. Fekete, fűzős cipő. Az más. Semmi militarista felhang, csak szimpla, pacifista egyszerűség, célirányos felszerelés. Cipő. Vannak emlékeim, amikor pártvezérek akartak bevagonírozni egy szelet zsíros kenyérral Jugoszláviában. Ötven év alatt, lásd, eljutottunk a zsíros kenyérrig, a vagonok kicsit rozsdásabbak, de még a régik. Van papírom, pecséttel, aláírással, hogy X időre ki vagyok tiltva Magyarország területéről, történetem a sikertelen kanadai politikai menedékjog-kérelmemről, sőt, egyszer még a szülőházból (lakás) is kizártam magam, elveszett a kulcsom. Egyedül a cipőm nem hagyott cserben soha. Megtörik, elvásik, kinövöm és lecserélem, fűző szakad, megcsomózik, de a cipőm az egyetlen biztos pont, ahol otthon vagyok. Mert lenni kell valahol, ha már így alakult. Az nincs, hogy kitiltanak, elküldenek a világból. Nem kellene, hogy legyen. Az ősrövidben osztódó amőbától önmagamig húzhatok egy egyenest, minden gond nélkül, Pangeától a cipőmig szintén. Ugyanabban a pocsolóban osztódtak valaha élt amőba apáink, anyáink, kettő az egyben őseink. Sejtmag, emésztőüröcske, lábacska stb.

„Adj egy biztos pontot, és kimozdítom...”, mondta Arkhimédész, nem sejtve, hogy az a pont ott van, pont ott van a talpa alatt. Noli tangere circulos meos. Ne zavard a köreimet. A cipőtalp vonalát köröské egyszerűsítve, határvonalaként értelmezve, beszűkítve, mintha visszatekernénk az ősrövidet, ponttá sűrítve a kört (gömböt), talán megtalálhatjuk azt a supermasszív biztos pontot, ahonnan nem lehet elzavarni, kitiltani, elutasítani, ahová kulcs sem kell, mert önmagában egy privát, biztonságos pont, ami csak a miénk, senki másé. Azt hittem sokáig, ez ott lesz, ahol megszülettem. Az egész családom a húsgyárban dolgozott. A füstölőben, a konzervosztályon, a vágóhídon. Nagybátyám komoly karriert futott be, munkavezető volt. Azt hittem, ott lesz az a pont. Majd felszámolták a húsgyárat, öntödét, a szeszgyárat, és ami maradt, az minden volt, csak nem supermasszív és nem biztos.

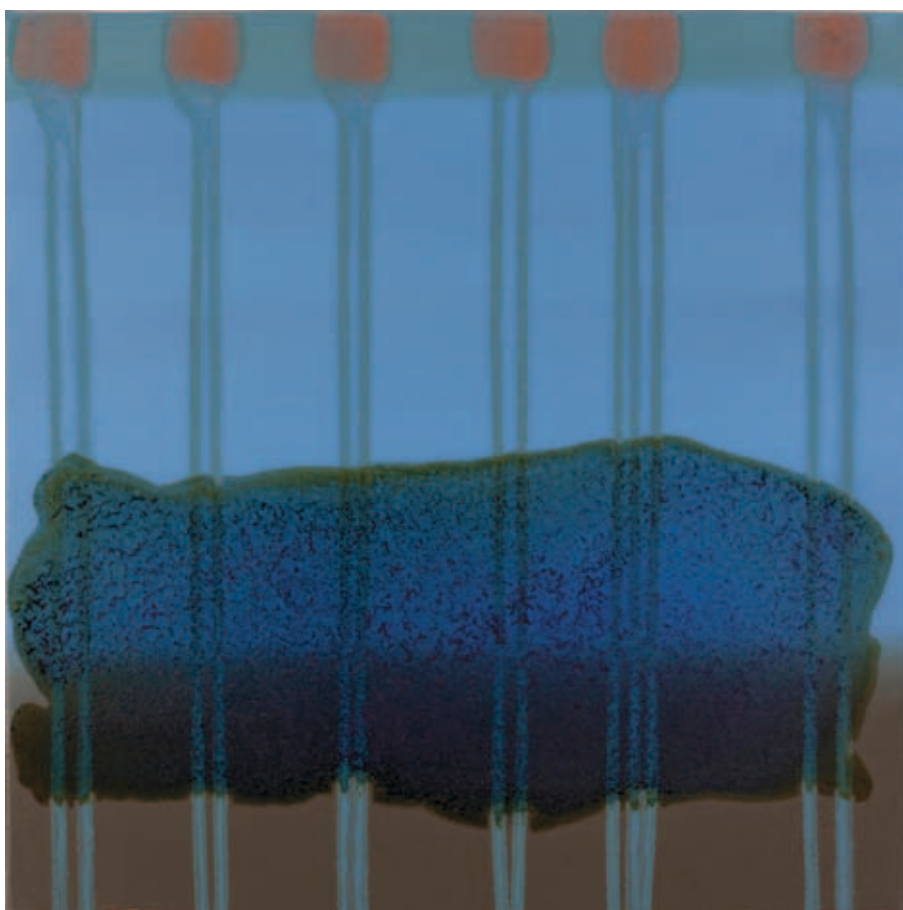
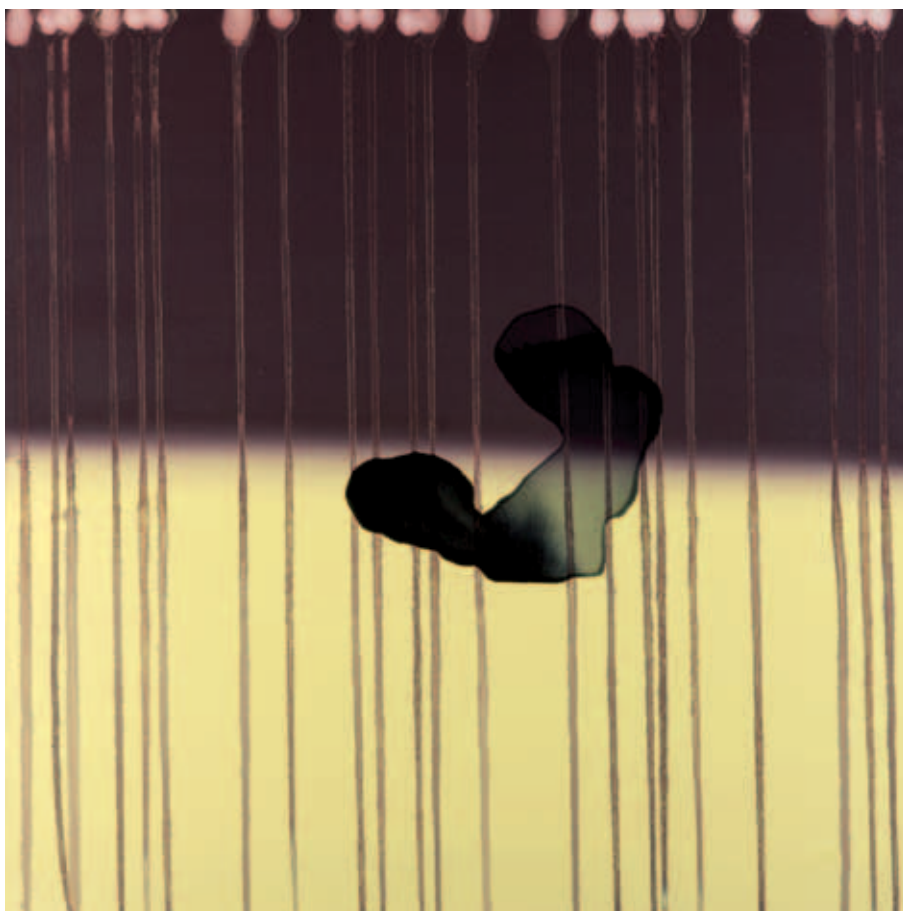
Piros csizma, kék csizma. Ez fogantatás után, az elsődleges nemi jegyek kialakulásakor eldöntött, lehetett foglalkozni fontosabb dolgokkal, mint például a haza építése, csendes meditáció a népfelszabadító háború hőseinek véget nem érő történeteinek tanulságain, nem is sejtve, hogy a nép sosem szabadul fel, a háború csak háború, és a történetek sem pont úgy történtek,

de a főhős már réges-rég nem tiltakozhat az írói túlkapasok miatt. Rekreációként meg utánozhattuk John Wayne hunyorgását (Tito szerette a westernfilmeket, és ha ő igen, akkor vele együtt egy egész ország), ezzel is fejlesztve belénk kódolt maszkulin tulajdonságainkat, és nézhettük marhabőr csizmáját, amint a vadnyugati szellemváros kihalt utcáin pengő sarkantyúkkal végigsétál, és megfagy körülötte a perzselő homokon csillanó napsugár. És John Wayne-t se láttuk soha, hogy belebámulna, hunyorogna a csizmájába. Mindig csak a napba és az ellen szintén hunyorgó szemébe. Hunyorogva nem lehet bámulni. Hunyorogva lehet kémlelni a homokdűnéken tovagördülő ördögsekkereket. Az időhatározók értelmetlenné válnak, tegnap is meghalt egy bandita, ma is és holnap is meg fog. John Wayne örök.

Jovánovics (Kicsiny Balázs) installációja valahol itt kezd izgalmassá válni. A zakós, nyakkendős torzó, amint belebámul a múltjába (?), a cipők, bányászbakancsok által kitaposott jelenébe (?). Nem születhet mindenki Esterháznak. És ha igen, mint tudjuk, az sem biztosíték, matematikai változók árnyalják a képet. A valószínűségi változó miatt meg bármikor megtörténhet, ha eddig még nem, és akkor is megisméltődhet, ha már igen. Minden genealógiai térképen, valahol, elrejtve (mert erről bizonyos körökben nem illik beszélni) ott a bányászbakancs és a kitaposott, vásott talpú cipő. A neveket cipőfűzők, bányászbakancsfűzők kötik össze. Diszkrét, kibogozhatatlan, zsírtól és kosztól összetapadt csomók.

Nem látunk tovább a cipőnk talpánál, ami ott van, az meg nem érdekel senkit. A talpabetét foszlása, a domborulatok, homorulatok, a tyúkszem, bőrkeményedések lenyomatai, a bőrbe ágyazódott apró kavicsok, a cipőbelső izzadságtól kifoltosodott színe cseppet sem egzotikus. Mehr Licht! Cipő lenni túl sötét. Tanger, a kölni dóm, a mongol sztyeppék, minden más, ami nem mi vagyunk, ami privát köreinken kívül s távol van inkább, mint saját cipőnkbe ágyazott önmagunk. Lenni túl sötét. Csinálni külföldből portable haza. Csinálni Domonkos István teniszkupa. Ez az öltönyös, nyakkendős fickó meg csak így, lazán belebámul. Tudhat valamit, amit mi még nem. A sötéttel, a szagokkal, domborulatokkal, homorulatokkal együtt idő- és térhatározók (lásd Minkovszki-féle négydimenziós tér) felett lebegve, stabilan áll a posztamensen. Nem áll, nincsenek lábai, csak egy torzó, de nagyon stabil torzó. Nézzük, várjuk, mikor billen előre, mikor húzza le a cipő, esik pofára, jelen esetben cipőre, de nem. Lenni stabil. Mint aki megtalálta azt az egyensúlypontot, ahonnan, ha Arkhimédész sarujában felsétálna a töglélépcsőn, ki-mozdíthatná, amit ki akart mozdítani. Egyedül az időtényezővel van probléma. Arkhimédész és Jovánovics (Kicsiny Balázs) nulladik dimenziójával. Vagy a negyedikkel.

Veszünk egy cipőt, csizmát, bakancsot, és beledugjuk a lábunkat. Gondolkodás nélkül. Anélkül, hogy belenézni, mi is van ott, belül, hova is dugjuk. „Légy kalóz”, mondta a néni Monk nyomozónak, és kézen fogva átsétáltak a gyalogátkelőn. Nagyjából ez a helyzet, ha az ismeretlenbe dugjuk. A lábunkat. Mert már születéskor is..., később meg még inkább az ismeretlenbe dugjuk, amink van. Bármikor jöhet egy teherautó. Megbízunk a cipőkészítőben, a boltosban, nagyker, kisker stb., hogy bőrrel, műbőrrel, vászonnal behatárolt üres teret kapunk, amibe beköltözhetünk, saját lábformánk szerint alakíthatjuk, de sose lehessen azt tudni. S. k. Micimackó. A mi stabil pontunk, otthonunk, hazánk is tartogathat meglepetéseket. Épp ezért kellene belenézni, mielőtt és közben is. Időnként. Foglalkozni kell vele, hiszen ez a mi stabil pontunk, otthonunk, hazánk. A stabil nem mozdulatlan és nem állandó. Pl. a torzó is mozdul. Egyik kiállításról a másikra, naponta, percenként öregszik, érik, fakul, a fejéhez csomózott cipő is keményedik, repedezik, használódik használatlanul is. Magában, magán hordoz mindent, fogantatásától kezdve, de térben, időben

ROMVÁRI MÁRTON, Lebegő formák, 2011; Ikon, 2010

változik. Ahogy a lábunkon a bőrkeményedések, törések, a lábkörmök mérete is változtatja, alakítja otthonunkat, hazánkat, cipőnket. És a szagokról ne is... Inkább nem. Ennek ellenére néha bele kellene nézni. Megnézni, mi változott odabenn, a sötétben.

Csókától Füredig, a Holt-Tiszától a Balatonig is húzhatunk egy egyenest. Az egyenesek végtelen számú lehetőségei közül ez is egy. Újvidék, Budapest, Torontó, Valjevó, Veszprém, Zalaegerszeg, Celldömölk, Alsóörs, Balatonfüred. Lehet, hogy néhány köztes pontot kifelejtettem, de mindegy. Jó lett volna egyszerűbb geometria szerint mozogni, élni. Valami paralelepipedon-szerű mozgásteret behatárolni, néhány paralelogramma még követhető, de így..., ez túl bonyolult. A Tisza és a holtágai által behatárolt kis falu például követhető volt. A töltésektől a nádasokig ért az a bizonyos takaró. Inkább dunyha, ahol mezít-láb nyújtózkodhattunk. Dunyha alá nem kell cipő. És ha nincs cipő, nincs mibe belebámulni.

Az is kérdés, hogy ez a felkötözött cipő egyáltalán a zakós, nyakkendő-s torzó saját cipője, vagy valaki másé. Ez utóbbi esetben az egész eddigi gondolatmenet mehet a kukába. De ez még elképzelhetlenebb. Mért is kötöznék valaki a cipőjét más fejére? Van ennek egyáltalán valami értelme? Kérdés, hogy erőszakkal vagy közös megegyezéssel bámul bele a cipőnkbe ez a torzó. Nem mindegy. Nem mutogatjuk a lábfejünket csak úgy egymásnak. Még a lenyomatát, körvonalát sem. Ez privát, intim terület. Tilos a be és az á. A stabil pont egyszemélyes. Mindenkinek van sajátja, mindenki másnak érdektelen, használhatatlan. Ha mindenki csak a saját cipőjébe bámulna, sokkal egyszerűbb lenne. Félelmetes, ugye, belebámulni a saját cipőnkbe? A másé kevésbé veszélyes. Bármikor ott lehet hagyni, ha nem tetszik, ha kényelmetlenné válik a látvány. Egyedül a sajátunkat kell magunkon viselnünk, akkor is, ha szorít, ha kopott, vásott a talpa. Kidobhatjuk, vehetünk újat, átmeneti enyhülést keresve, de előbb-utóbb ismét szorítani kezd, megkopik, vásik. És idővel beletörődünk. A cipő győz mindig.

Az installáció címe *Önarckép*. Látunk egy torzót, zakót, nyakkendőt, inget, de arcot, azt nem. Helyette két cipőtalp. Lehet, hogy nem mi nézzük az önarcképet, hanem a torzó, és mi csak azt látjuk, amint nézi az önarcképét a cipői mélyén. A bőr barázdáit, kopott pórusait bámulja. Lenyomatát önmagának a talpbetét foszlott felületén. Mégis bele kéne nézni a cipőnkbe. Odaállni a torzó mellé, lerántani a cipőt, és úgy igazán, mindenre elszántan belenézni. Körbeállnánk a torzót, és mindenki csak bámulna hosszan a saját cipőjébe, otthonába, hazájába, privát kis fészkebe. Belenyomjuk önmagunkat mindenbe, ahová lépünk. Mióta cipője van az emberiségnek, már csak körvonalakat hagy maga után, ujjak, bőrbarázdá-lenyomatok nélküli recés, mintás nyomokat. Jövőbeni régészeink, történészeink ebből nem fogják megtudni, kinek volt boka-süllyedése, kinek hol volt törés, vágás, heg a talpán. Ha szerencsénk van, esetleg a cipőgyár nevét betűzhetik ki a lenyomatból.

Hetekkel ezelőtt elszakadt a cipőfűzőm. Kifűztem az utolsó lyukból, és alatta kötöttem meg. Nem szívesen válunk meg otthonunktól, még egy kis darabkájától sem. Bárhogy is feslik, szakad, zsírosodik, akkor is a miénk. Előbb-utóbb le kell cserélni, ha már tarthatatlanná válik a helyzet, de addig is foltozzuk, csomóztatjuk. A sok közös kaland, ugyebár. És még sokáig eszünkbe jut az a fűző, ami gondosan óvta minden pillantástól a cipőnk belsejét, ami benne tartott bennünket saját lenyomatunkban. Bársonymokaszin, katona- vagy bányászbakancs, cipő, tökmindegy. A lényeg a pontosan körvonalazott otthon, haza, amit magunkkal, magunkon cipelhetünk.